

Δήμητρα Βασιλειάδου, Γιάννης Γιαννιτσιώτης, Ανδρονίκη Διαλέτη, Γιώργος Πλακωτός (επιμ.)

Ανδρισμοί: Αναπαραστάσεις, υποκείμενα και πρακτικές από τη μεσαιωνική μέχρι τη σύγχρονη περίοδο. Αθήνα: Gutenberg, 2019, 472 σελ.

Βιβλιοκριτική: Χριστίνα Γκρομπάλλι, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Το παρακάτω κείμενο αποτελεί μια παρουσίαση του τόμου που επιμελήθηκαν οι Δήμητρα Βασιλειάδου, Γιάννης Γιαννιτσιώτης, Ανδρονίκη Διαλέτη και Γιώργος Πλακωτός, με τίτλο *Ανδρισμοί, αναπαραστάσεις, υποκείμενα και πρακτικές από τη μεσαιωνική μέχρι τη σύγχρονη περίοδο*. Το βιβλίο κυκλοφόρησε το 2019 από τις εκδόσεις Gutenberg και αποτελεί το δεύτερο της σειράς ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ.

Ο εν λόγω τόμος προέκυψε με αφορμή το συνέδριο με τίτλο «Ανδρισμοί και Ιστορία, Έμφυλες σχέσεις, Πρακτικές, Εννοιολογήσεις», που πραγματοποιήθηκε στο Ιστορικό Αρχείο του Πανεπιστημίου Αθηνών τον Ιούνιο του 2016.

Το βιβλίο περιλαμβάνει δεκαπέντε άρθρα που μοιράζονται σε τέσσερις θεματικές ενότητες, τις οποίες συνδέουν καιρία ερωτήματα, όπως: «τι σήμαινε να είναι κάποιος “άνδρας” στο παρελθόν;», με ποιους τρόπους διαμορφωνόταν ατομικά και συλλογικά η εικόνα του ανδρικού εαυτού και πώς οι ανδρικές ταυτότητες, υποκειμενικότητες και εμπειρίες αναπαράγονταν και μεταβάλλονταν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, κοινωνικά περιβάλλοντα και πολιτισμικά συμφραζόμενα;

Στην εκτενή εισαγωγή γίνεται μια προσπάθεια καταγραφής της ιστορίας του ανδρισμού. Η ανίχνευση γύρω από την προβληματική του ανδρισμού ξεκινά από τα προνεωτερικά χρόνια και τον 12ο αιώνα και φτάνει μέχρι τις μέρες μας. Με αυτόν τον τρόπο καλύπτεται ευρύ χρονικό φάσμα και συμπεριλαμβάνει ένα πυκνό σώμα βιβλιογραφικών συζητήσεων τόσο στον ελλαδικό χώρο όσο και διεθνώς. Πιο συγκεκριμένα στις επιμέρους υποενότητες της εισαγωγής συζητούνται «τα όρια του πατριαρχικού οίκου», το ανδρικό σώμα, η εργασία σε αστικά περιβάλλοντα, οι δημόσιοι ανδρισμοί, η ανδρική επιθυμία, η ανδρική κοινωνικότητα, ο ανδρισμός σε σχέση με το έθνος και την αποικιοκρατία, τον πόλεμο, τα ολοκληρωτικά καθεστώτα, το κράτος, την πολιτική, τη σεξουαλικότητα, την ανδρική τιμή.

Οι σπουδές του ανδρισμού φαίνεται να ξεκινάνε τη δεκαετία του 1970 στις Η.Π.Α, με αφορμή τα κινήματα απελευθέρωσης της εποχής, κυρίως των ομοφυλόφιλων. Η αμφισβήτηση της πατριαρχίας καταγράφεται όχι μόνο ως επιβολή στις γυναίκες αλλά και στους άνδρες. Την επόμενη δεκαετία (1980) το ενδιαφέρον στρέφεται στις «σχέσεις εξουσίας που αναπτύσσουν οι άνδρες και οι ιεραρχικές τους διαστάσεις». Τέλος, κατά τη δεκαετία του 1990 η ιστορία του ανδρισμού θεωρείται ως ένα «διακριτό πεδίο» ύστερα από την επιρροή της μεταδομιστικής θεωρίας του φύλου και τις θεωρίες «επιτέλεσης και της επιτελεστικότητας» (σ. 15).

Η πρώτη ενότητα του βιβλίου με τίτλο «Διαπροσωπικές σχέσεις, σεξουαλικές πρακτικές, οικογενειακοί δεσμοί» απαρτίζεται από τέσσερα άρθρα. Ξεκινώντας με ένα κείμενο της Δήμητρας Βασιλειάδου πηγαίνουμε στον 19ο αιώνα και σε επιστολικά κείμενα της εποχής που φανερώνουν «τις σιωπές των ιδιωτικών τεκμηρίων για τις ερωτικές επιθυμίες και εμπειρίες, ανδρών και γυναικών, αλλά και το ευρύτερο πλαίσιο που τις επιβάλλει» (σ. 107). Στο επόμενο άρθρο, ο Παναγιώτης Ζεστανάκης, επιχειρεί την ανάλυση της ταινίας «Το παίζω και πολύ άνδρας» του Ερρίκου Θαλασσινού που προβλήθηκε το 1983-1984. Η ταινία αποτελεί έναν σχολιασμό για το πώς επιτελείται ο ανδρισμός στην καθημερινή ζωή τη στιγμή που επηρεάζονται από τις αναπαραστάσεις στην πολιτιστική βιομηχανία (σ. 138). Έπειτα, ο Κώστας Γιαννακόπουλος, αναζητά τις ανδρικές ομοερωτικές επιθυμίες και τις πολιτικές μέσα από παραδείγματα που εκκινούν από την μεταπολεμική Ελλάδα και φτάνουν μέχρι το σύγχρονο παρόν. Το παρελθόν με το παρόν στο κείμενο συνομιλεί με παραδείγματα, όπως αυτό του Ντίνου Χριστιανόπουλου και του Βαγγέλη Γιακουμάκη. Την ενότητα κλείνει ο Άρης Τσαντηρόπουλος μέσα από μια ανθρωπολογική προσέγγιση του «σασμού», μια πρακτική που

συναντάται στην Κρήτη. Πρόκειται για μια εθιμική διαδικασία κατά την οποία «μεσολαβεί» ένας άντρας για να λυθούν οι διαφορές μεταξύ ανδρών έχοντας ως εργαλείο την ομιλία. Μέσα από αυτό το παράδειγμα προκύπτουν ενδιαφέροντα σχόλια για τη συσχέτιση «γλώσσας και κοινωνικής πραγματικότητας» (σ. 196).

Στην δεύτερη ενότητα του τόμου με τίτλο «Βεβαιότητες, ρωγμές και εντάσεις στον κόσμο της ελίτ» ταξιδεύουμε στον χώρο και στον χρόνο μέσα από τέσσερα άρθρα. Αρχικά, η Ανδρονίκη Διαλέτη, εκκινεί την ανάλυση της από τα πρώιμα χρόνια της νεωτερικότητας στην Ιταλία, έχοντας ως κεντρική έννοια το σώμα και πώς αυτό εργαλειοποιείται στην ιταλική κοινωνία αντλώντας παραδείγματα από κείμενα του 15ου -16ου αιώνα. Στη συνέχεια, ο Παναγιώτης Κιμουρτζής και η Άννα Μανδουλαρά, εξετάζουν τις αναπαραστάσεις του σώματος μέσα από την δημόσια εικόνα του βασιλιά Όθωνα, όπως αυτή αποτυπώθηκε στον Τύπο, σε απομνημονεύματα, αλλά και την αλληλογραφία του βασιλιά με την Αμαλία. Η Ευγενία Σηφάκη, επιλέγει δυο κείμενα της βικτωριανής πεζογραφίας μέσα από τα οποία προσπαθεί να ανιχνεύσει τις πρακτικές επιτέλεσης της ανδρικής ταυτότητας που παρουσιάζονται ως «δεδομένες και φυσικές» (σ. 252). Τέλος, ο Κώστας Ράπτης, εστιάζει το ενδιαφέρον του στην κεντρική Ευρώπη στα τέλη του 19ου αιώνα και αρχές του 20ου για να σημειώσει ότι «ο (ηγεμονικός) ανδρισμός δεν είναι μια αμετάβλητη κληρονομιά με ακλόνητες προδιαγραφές στον χρόνο, αλλά μια ιστορικά μεταβλητή σχέση» (σ. 291).

Η τρίτη ενότητα, με τίτλο «Συλλογικότητες και ομοκοινωνικά περιβάλλοντα» αρχίζει με ένα κείμενο του Αθανάσιου Πάνου, που μας πηγαίνει στον 14ο αιώνα για να σκιαγραφήσει πώς συγκροτείται η κληρική αρσενικότητα και ταυτόχρονα μιλάει για «τις εναλλακτικές που αντιπρότεινε ο ριζοσπαστικός φραγκισκανισμός απέναντι στην κανονιστική κατασκευή του μεσαιωνικού φύλου και των σωμάτων» (σ. 311). Η ενότητα συνεχίζει με την Μαρία Παπαθανασίου, που εστιάζει το ενδιαφέρον της στο γερμανικό νεανικό κίνημα (1896-1933) για να καταγράψει τις αντιλήψεις, τις πρακτικές και τους λόγους που επικρατούσαν για τον ανδρισμό. Έπειτα, ο Κώστας Παλούκης, προσπαθεί να μιλήσει για τον ανδρισμό που επιτελείται στο πλαίσιο του κομμουνιστικού ιδεώδους της μεσοπολεμικής αρχειομαρξιστικής οργάνωσης. Κλείνοντας, η Άννα Πούπου, μέσα από τον ελληνικό κινηματογράφο και συγκεκριμένα το αστυνομικό θρίλερ της δεκαετίας του '50 και του '60 εξετάζει τις επιτελέσεις του ανδρισμού μέσα από τα παραδείγματα διάφορων ηθοποιών, όπως είναι ο Γιώργος Φούντας, ο Νίκος Κούρκουλος και άλλοι.

Η τελευταία ενότητα του τόμου περιλαμβάνει τρία άρθρα με γενικό τίτλο «Επαπειλούμενοι και οριακοί ανδρισμοί». Την αρχή κάνει ο Γιώργος Πλακωτός, ο οποίος εστιάζει σε περιηγητικούς ανδρισμούς καλύπτοντας την περίοδο από τον 13ο έως των 18ο αιώνα. Εκκινώντας από το ταξίδι του Γουλιέλμου σκιαγραφεί τους τρόπους με τους οποίους «το ταξίδι, η εξερεύνηση και η αναπαράσταση της «διαπολιτισμικής συνάντησης» συγκροτούν το ανδρικό υποκείμενο» της εποχής (σ. 384). Στη συνέχεια, η Λίνα Αμπντελχαμίτ, περιγράφει τους ανδρισμούς, που παράγονται με εθνικό και αντεθνικό πρόσημο, δίνοντας μας παραδείγματα από λογοτεχνικά κείμενα που γράφτηκαν την περίοδο του ελληνοτουρκικού πολέμου το 1897. Στο επόμενο άρθρο, ο Κωστής Γκοσίνας μας μιλάει για την περίοδο από το 1900-1940 και τη χρήση ναρκωτικών από τα δύο φύλα. Αντλώντας στοιχεία μέσα από ποσοτικές έρευνες επιχειρεί να δει αν υπάρχει δυσαναλογία στη χρήση των ναρκωτικών από τους άντρες και τις γυναίκες. Επιπλέον, η ανάλυση του μέσα από «ιατρικές και ψυχιατρικές πραγματείες, λογοτεχνικά κείμενα, δημοσιογραφικά άρθρα ή ρεμπέτικα τραγούδια» (σ. 436) εξετάζει τις ανδρικές ταυτότητες και την αναπαράστασή τους.

Το βιβλίο απευθύνεται κυρίως σε ερευνητές-ριες και φοιτητές-τριες που ασχολούνται με τις Σπουδές Φύλου, παρέχοντας μια πλούσια καταγραφή βιβλιογραφικών πηγών στην εισαγωγή. Τα επιμέρους άρθρα αναλύουν κριτικά τις έννοιες που διαπραγματεύονται δίνοντας τη δυνατότητα, μέσα από την αναστοχαστική διαδικασία να προβληματιστούμε μαζί με τους συγγραφείς για τα όσα καταγράφουν. Οι συγγραφείς θέτουν ερωτήματα, τα οποία απαντούν με σαφήνεια και πληρότητα, αφήνοντας χώρο για νέες συζητήσεις με αφορμή τα κείμενα τους. Τέλος, ο τρόπος και η καθαρότητα της γραφής, καθώς και η σαφήνεια των νοημάτων το καθιστούν εξαιρετικό εγχειρίδιο για το ευρύ κοινό που ενδιαφέρεται να μελετήσει τις έμφυλες